

staniálnu jednotu, „unum quid“. Niet medzi nimi protikladu, ale súvislosť. Takýto Descartes je síce pre mnohých neuveriteľná bájka, ale neuveriteľnosť nie je vedeckým kritériom. Kritériom sú Descartesove spisy pochopené spôsobom Descartesovým, textami vyznačeným. Sme však v zajať tradície, ktorú možno usvedčiť z nechápavosti a zlomyseľnosti. Hľadíme, nevidíme, neberieme na vedomie skutočného Descartesa, ako čierno na bielom vypísal svoju náuku. Symboly Descartesových slov nebudia v nás myšlienky Descartesove, ale skôr asociácie nášho predbežného štúdia podľa starej pravdy: Quidquid percipitur per modum percipientis percipitur. Ešte dlho po Descartesovi sa pestuje jednak výstredné originálničenie, jednak úpadková doxografia, ktorá z tridsiatich kníh sošiva knihu tridsiatu prvú. Ešte dlho po Descartesovi neraz rozhoduje bibliografický konsenzus a nie živelná sila, zacielená na podstatu veci. Dlho po Descartesovi nadutosť načítancov, chváliacich sa drobnosťami, odporuje silám, ktoré rozhodujú podstatný zápas o pravdu. Vodcom myslenia dlho ešte ostáva slabomyseľná hlava klasickej logiky, neschopná práve vo vrcholných štádiách vývinu súladne stvárňovať obrovské sily technickej a justičnej civilizácie. Potom sa nemožno diviť, čomu sa ľudia čudujú, pretože v dejinách účinkuje len toľko rozumu, koľko ho ľudia majú a predovšetkým toľko, koľko ho vedia premeniť na humanitno-tvorčí čin. A ako mravec nikdy nenapíše dejiny Francúzska, tak zaťatý aristotelik nikdy nepochopí pravdu Descartesovu.

(1948)

Juraj Ciger

MALÁ POZNÁMKA K VEĽKÉMU PROBLÉMU ETIKY

Pán Dr. M. Ch.-H. venoval v poslednom čísle Filozofického zborníka MS (č. 2, 1947) obsiahlu pozornosť IV. časti mojej knihy *Rozprava o živote svojimi „kritickými poznámkami s hľadiska kresťanskej morálky“*. Lenže jeho poznámky nie sú ani kritické, tým menej filozofické, a nemáme teda o čom diškurovať; len z dobrej vôle chcem tu upozorniť na zásadné nedorozumenie, ponechávajúc stranou všetky podružnejšie omyly, z tohto nedorozumenia vyplývajúce, i okolnosť, že autor kritiky uviedol v takých rozsiahlych poznámkach len malú časť celkovej problematiky, ktorou sa v svojej kapitole zapodievam.

Pán Dr. M. CH.-H. postavil sa jednoducho na teologické stanovisko, znehodnocujúc pritom filozofiu: „*Samozrejmom povinnosťou každého človeka, zvlášť intelektuála, je prešľudovať dôkladne fakt Zjavenia, s radosťou ho prijať a žiť dôsledne podľa neho, a nie podľa nejakého vždy problematického ľudského systému filozofického*“ (107). S tohto hľadiska vyčíta mi potom mravnostný progresizmus(?), vyčíta mi, že neuznávam heteronomnú morálku, že neuznávam utilitarizmus v morálke a že náboženstvo nepovažujem za dostatočnú základňu etiky. Keďže však ja som písal dielo *filozofické*, musel som sa v oblasti myšlienkovvej riadiť výhradne zákonmi, ktoré vo filozofii platia, t. j. *myšlienkovou* záväznosťou, ktorá nepozná absolútnu, vopred danú myšlienku (nech už akokoľvek nazvanú), *pretože to odporuje nášmu poznaniu*.

To je zasa samozrejmä téza piatich storočí novovekej filozofie a len v tom spočíva celé naše nedorozumenie, že autor kritických poznámok túto základnú *filozofickú* tézu neráčil vziať ešte na vedomie. Čiže on stojí na stanovisku dogmatickom, ja filozofickom. Preto on ani nepochopil noetický rozdiel medzi princípom viery a princípom vedy (hoci je vysokoškolsky graduovaný), a preto stojíme na mimobežkách a nemôžeme si *filozoficky* porozumieť. Pritom ja som sa nikdy nesnažil o znehodnotenie náboženstva ako on filozofie, len som si prirodzene dovolil poukázať i na jeho nedostatky a najmä jeho *mravnú* nedôslednosť cez túto vojnu, ako aj na jeho mimonáboženské zásahy do oblastí, ktoré sú mimo kompetencie jeho noetických možností, rovnako ako som *v oveľa väčšej miere* poukazoval *vždy* kriticky i na nedostatky filozofie. Čiže ja sa už štvrtstoročie snažím vo všetkých formách slúžiť filozofii, kým môj láskavý kritik nielen že filozofii neposlúžil, ale on by chcel s mnohými inými urobiť z nej ešte dnes služku teologie. *V tom sa teda rozchádzame v samých základoch.* Chcem tu však jasne vyzdvihnúť, že toto nedorozumenie nevyplýva azda z povahy filozofie, ktorá práve v oblasti etickej rovnako stavia i na kresťanskej morálke, lež výhradne len z dogmatického postoja teologického.

Nie div, že sme si potom nemohli porozumieť ani v jednotlivostiach. Ak sa slovom progresizmus mení mravnostný pokrok, je prirodzené, že som jeho stúpencom, ako som bol vždy stúpencom každého skutočného pokroku; je prirodzené, že som proti heteronomnej morálke, pretože je to *contradictio in adiecto*, ak nechcem povedať niečo horšie. Je prirodzené, že som proti utilitarizmu v etike; beriem na vedomie, že autor sa zaň oduševňuje, súčasne sa však na tej istej stránke (105) uráža, keď ja to nazvem utilitarizmom — chápem, že proti tejto logike sa mu moja musela zdať nedokonaná. Môj človek sa mu zdá vysnívaný len preto, že skreslil moje myšlienky; ja som predsa nevyľúčil utilitarizmus zo života, naopak, túto složku tam zdôrazňujem ako veľmi podstatnú, nezabudol som však pritom myšlienkovu distingovať: že by utilitarizmus bol etický, o tom ma ani prenikavá logika môjho kritika nemôže presvedčiť. A môj „hodne zjemnený a zduchovnený“ utilitarizmus — ako ho nazval autor — „v službách vysokých ľudských hodnôt“, nie je už práve utilitarizmom, pretože neráta s odmenou, ani nemôže byť odmenený. — Masaryka som „neopravoval“, len môj kritik zamlčal, že som naopak uviedol celé Masarykovo kolísanie v tomto bode, najmä neuviedol, ak náboženstvo sa mnohým nevidí dostatočnou základňou etiky, že je to práve myšlienka masarykovská! Či už vari naši kritici zabudli, čo musel Masaryk práve v tomto smere vystáť? — Je dojemné, ako ma môj kritik poučuje o fakte, „že práve novodobá filozofia priviedla na svet také nevidané monstruozity, ako boli dve svetové vojny a nacistické a fašistické zverstvá“. Mal by som sa nad tým zamyslieť! Lenže jednak tým začínam práve svoju knihu, jednak už v dobe, keď nás ešte na Slovensku presvedčovali o tom, že kresťanstvo je slučiteľné s nacizmom (dôsledky heteronomnej morálky!), najväčšiu obžalobu tejto nemeckej filozofie nenapísal môj dnešný kritik, ale ja. Nemôžem však dúfať, že by môj príklad nasledovala cirkev s obdobne kritickým postojom k sebe samej, keďže to náboženstvo, ktoré ešte pred niekoľkými rokmi bolo vyhlasované — a to nie azda filozofom, lež profesorom teologie! — za slučiteľné s nemeckým národným socializmom, je dnes už podľa kritika zas jediné „pravé náboženstvo“, kým ostatné sú „všelijaké úbohé nepravé náboženstvá(!)“ (109). Ako sme však na vlastné oči videli, nie

je ani pravé náboženstvo práve najlepšou základňou etiky a tzv. absolútna morálka je v podstate veľmi pružná. Môžeme si potom porozumieť, keď už aj nie filozoficky, aspoň *m r a v n e* ?

Že ma pritom všetkom autor vyčastoval milými označeniami ako „nevedomec“ a pod., nijako mu nezazlievam: o svojej logickej a etickej superiorite ma tým nijako nepresvedčil a až bude starší, bude azda viacej dbať — dúfam — na silu myšlienky než na silné slová; konečne z nášho diškurzu vari jasne vysvitá, kto by potreboval základné lekcie z filozofie. A nebol to nik menší než práve TGM, ktorý z Martina musel počuť oveľa horšie slová a na ktorého sa dnes tak horlivo odvolávajú. — Chcem tu však poukázať ešte na dve veci. Autor sa nazdáva, že som nízko ocenil „mravnú výšku slovenskej inteligencie za minulej éry“. To je už konkrétne slovo, ktoré by stálo za reč! A je to maličkosť: stačí len, aby nám autor ukázal „mravnú výšku“ slovenskej vedúcej inteligencie a ja by som mu potom predostrel jej celkom reálnu, „nevysnívanú“ tvár. Keď sa už objavilo, ako sme vykonali politickú očistu, bol by to znamenitý príspevok k našej očiste duchovnej. Na túto tému som veľmi dobre pripravený, pretože som práve tento *m r a v n ý* problém najbolestnejšie prežíval! — Za druhé, z celej dnešnej problematiky padlo do oka autorovi náhodou práve — ako on to nazýva — „forsírovanie česko-slovenského bratstva“; jemu je to otázka iba čisto praktická a ja som vraj o nej nepovedal nič. Naopak, ukázal som tam, ako už od obrodzenia je československá otázka otázkou predovšetkým ideologickou a tým potom v duchu Masarykovom európskou, svetovou. Ak ani toto môj kritik nepochopil, prežil najväčší otras svetových dejín naozaj nadarmo a o našom poslaní do budúcnosti bude mať veľmi hmlisté predstavy.

Celkom komickým sa však stal napokon autor „kritických“ poznámok, keď uzaviera, že „tako o základoch etiky filozofovať by bolo treba pokladať za verejne škodlivé a neprípustné“! Ja by som ho len ešte doplnil: dať mu teda vypíť pohár jedu, upáliť ho, do koncentráku s ním, alebo, ak to už nie je možné, aspoň ho umlčať — ako za minulej éry! Kritické to nie je, ani etické (možno už zajtra sa náš autor bude odvolávať na práva našej demokracie), znamenite to však ilustruje celkový autorov „kritický“ postoj k problému etiky!

I tu sa však bohužiaľ autor mylí, že by mohla byť národu škodlivá pokroková filozofia, organicky vyplývajúca z najlepších tradícií európskej kultúry a jej najbystrejších hláv. Národu škodí niečo iné: *myšlienkové zpiatločníctvo*. A tu musím poukázať na to, že autorovo myslenie sa pohybuje celkom ešte na úrovni Dr. Jehličku a jeho traktátu *Novoveká filozofia a Slováci*, kde Dr. Jehlička tiež odsúdil novovekú filozofiu a káže nám návrat do stredoveku. Náš kritický autor je síce opatrnejší a tak pregnantne to neformuloval, no jeho vývody sú tie isté ako Jehličkove. Nuž ak nám niečo škodilo, bolo to práve toto nečisté myslenie, naposledy ešte v rokoch 1938—44, ktoré utilitaristicky mieša nesúrodé kategórie, hľadá dozadu a nie dopredu, a predstiera niečo iné, než o čo mu vlastne ide. A proti tejto chorobe ducha *nieť šibenic*, len jeden liek: otvoriť si okná do *novoveku!*

(1948)

Svätopluk Štúr